

TŘI KRÁLOVÉ: BALABÁN - MAŠÍN - MORÁVEK

Vojáci a druhý čs. odboj

Tři muži - vojáci. Tři různé charaktery s víceméně shodnými či odlišnějšími vlastnostmi. Spojovalo je nejen pouto přátelství, ale především společná myšlenka podílet se a účinně napomáhat k porážce německých okupantů a osvobození vlasti.

Nejstarším z nich byl pplk. dělostřelectva Josef Balabán (nar. 6. 6. 1894). Jeho spolubojovníci jak z let služby v čs. armádě, tak z doby odboje ho charakterizovali jako bystrého, inteligentního a poctivého člověka. Přímou překypoval úsilím organizátora, a proto není divu, že se na mnoha různorodých úsecích odbojové aktivity dostal do klíčových pozic.

O dva roky mladší Josef Mašín (nar. 26. 8. 1896) sloužil také jako pplk. dělostřelectva, od jara 1929 u 1. dělostřeleckého pluku Jana Žižky z Trocnova v Praze-Ruzyni. Ještě z dob bojů čs. legií během první světové války na ruské frontě byl znám svou odvahou, přímostí a nesmlouvavostí, i vrozeným umem při výzvědných akcích v nepřátelských liniích. Dravý elán, přehled a rozhodnost přímo předurčovaly Mašína, aby se i on aktivně podílel na rozvoji odbojového hnutí.

Nejmladším z trojice se stal další dělostřelec škpt. Václav Morávek (nar. 8. 8. 1904). Po absolvování Vojenské akademie v Hranicích, kde byl jako poručík vyřazen v roce 1925, sloužil, rodák z Kolína, až do března 1939 u 107. dělostřeleckého pluku v Olomouci. Ani Morávek, známý sportovec, armádní mistr ve střelbě, u něhož se snoubila statečnost s odhodlaností, nemínil pasivně přihlížet německé okupaci.

Příchod okupantů způsobil velkou změnu v dosavadním životě „tří králů“ našeho teprve se tvořícího odboje. Každého z nich zastihly události z poloviny března 1939 na různých místech. Zatímco J. Balabán sledoval počátky okupace z budovy Ministerstva národní obrany v Praze-Dejvicích, prožíval J. Mašín noc ze 14. na 15. března ve funkci zastupujícího velitele pluku v ruzyňských kasárnách. Vzpíral se myšlence, aby v krátké době již podruhé vojáci bez jediného výstřelu vyklidili své pozice německým agresorům. Oprávněně předpokládal, že nadále nebude existovat samostatná čs. armáda, když „*říše poskytne protektorátu vojenskou ochranu*“, jak to také potvrdil výnos A. Hitlera o zřízení Protektorátu Čech a Morava ze dne 16. března 1939. Svědectví pplk. Brachtla zaznamenalo Mašínov nesmířitelný postoj k událostem oněch osudových dnů: „*.... rozhodl se, že neuposlechne rozkazu ke kapitulaci, že se bude bránit a že před příchodem okupantů vyhodí augmentační sklad (výzbrojní a výstr. sklad určený pro mob. útvary - pozn. red.) do vzduchu. Vykonal k tomu všechny přípravy ... Bylo vysláno několik vyšších důstojníků, kteří mu měli jeho úmysl rozmluvit a přesvědčit ho, že podobný čin by měl pro národ neblahé důsledky ... Vše bylo marné. Mašíново rozhodnutí nebylo možné zvíkat, proto musel být odzbrojen násilím.*“ Byl suspendován a s okamžitou platností mu byl zakázán vstup do kasáren. Mašínově povaze však byla cizí rezignace, ústup od vlastního rozhodnutí. Jeho příklad podněcoval a mnohým napomáhal k rozhodnutí rozšířit řady odbojářů.

Okupace Čech a Moravy překvapila V. Morávka v Olomouci. Také on záhy pochopil, že národ může znovu získat svobodu jen a jen bojem všude tam, kde se k tomu nabízí příležitost. Doslechl se o možnostech odejít do zahraničí, kam začaly proudit desítky vojáků z nacisty likvidované čs. armády. Proto se Morávek pokusil na jaře 1939 o přechod do Polska u Moravské Ostravy. Ale neuspěl. Zklamán se vrátil do rodného Kolína. Po propuštění z armády mu byla předurčena kariéra úředníka u kolínského pracovního úřadu. Pětatřicetiletému Morávkovu, vojákovi tělem i duší, se nelíbila poklidná služba v úřadě. Hledal spojení ke vznikajícímu odboji. Nalézal prozatím jen tenké spojovací nitky, ale současně stejně odhodlané spolupracovníky, s nimiž pak budoval v Kolíně vojensky organizovanou odbojovou organizaci.

Takováto organizace - nazvaná Obrana národa (ON) - se začala vytvářet z podnětu bývalých čs. vojáků v průběhu jara a léta roku 1939. Hlavním cílem ON se stalo znovuosvobození a obnova předmnichovského Československa. Její organizátoři se snažili podchytili spolehlivé Čechy, ochotné a připravené zúčastnit se boje, aby mohla být vytvořena rozsáhlá síť „rámcové armády v podzemí“, která by ve „vhodný okamžik“ vystoupila se zbraní v ruce proti okupantům. A právě v jejich řadách nacházíme v roce 1939 také pplk. Balabána, pplk. Mašína a škpt. Morávka. Zprvu se zapojili podle možností, předpokladů a vlastního uvážení tam, kde existovaly anebo se utvářely pro odbojovou práci základní podmínky. Teprve později se jejich cesty spojily v ilegalitě. Patřili k vojákům, o nichž se konstatovalo v úřední zprávě pražské vedoucí úřadovny gestapa, zaslané do Berlína v roce 1943: *„Ihned s likvidací čs. armády se vytvářely pod vedením důstojníků skupiny, které ostře odmítaly nový státoprávní stav a chtěly během pozdější války Německé říši proti Polsku a západním mocnostem aktivní ilegální činnosti, zřízení a nasazením občanské armády znovuoobnovit Čs. republiku v jejich starých hranicích.“*

Pplk. Mašína nesmírně tížila skutečnost, že se Německo zmocnilo moderní výzbroje čs. armády. Věděl, že beze zbraní není možné bojovat, a jako by předvídal vývoj, snažil se zachránit pro odboj alespoň lehké pěchotní zbraně. Ještě před příchodem Němců proto odváželi Mašínovi spolupracovníci J. Likař a V. Řehák z ruzyňských kasáren zbraně „vydávané“ Mašínem. Nejprve je ukrývali na Bílé hoře a potom rozváželi např. do Zličína, do Řep, kde vznikala zvláštní „depa zbraní“. Kdekoli se i po okupaci naskytla Mašínovi možnost získat zbraně a střelivo, udělal všechno pro jejich získání. Asi nikoli náhodou používal v té době krycí jméno Pobera.

Nezbytnou potřebu zbraní si uvědomovali současně vedoucí činitelé organizace Obrana národa, kteří předpokládali, že dojde zanedlouho k válečnému konfliktu, v němž bude Německo poraženo a bude možné uskutečnit plánovanou převratovou akci v okupovaných českých zemích. V kruzích bývalých důstojníků byla známa dosavadní Mašínova činnost, rozhodnost jeho odporu proti okupaci i horlivost při shromažďování a ukrývání zbraní. Pplk. Kavenský o něm po válce napsal: *„Mašína byl bouřlivák, nadevše ho zajímalo střelivo, zbraně a výbušniny.“* Zřejmě proto byl pplk. Mašína spolu s plk. Milotou a pplk. Studlarem pověřen v rámci velení ON - Velká Praha materiálními otázkami. Kromě toho se zabýval Mašína také tzv. cukrářstvím, jak se v odboji tehdy říkalo přípravě a provádění sabotážních a diverzních akcí.

Z řady míst, např. z Ústřední vojenské zbrojnice v Praze na Ořechovce, ale i z továren např. Avia, Letov, strakonické Zbrojovky byly pod různými „legálními“ záminkami vyváženy zbraně a ukrývány pro případnou potřebu. Z iniciativy Mašína a Studlara vzniklo dokonce „centrální“ ilegální skladiště zbraní v Dejvicích. Jeho kapacita záhy nestačila, a tak Mašína za pomoci dalších spolupracovníků zřizoval skladiště jak v Praze (např. na trojském ostrově), tak zejména na venkově (např. na Roudnicku, Křivoklátsku, ve Zbýšově u Čáslavi aj.). Pro ilustraci jen dodejme, že když na jaře roku 1940 odhalilo gestapo některé z těchto skladišť, zajistilo značné množství zbraní, střeliva a jiného vojenského materiálu, jak uváděla zpráva

pro K. H. Franka. Ale to byly jen první kroky pplk. Mašina v odboji a nadcházející měsíce vyžadovaly podstatně rozšířit aktivitu.

Pplk. Balabán zůstal po okupaci na MNO, které provádělo likvidaci bývalé čs. armády. Pracoval v komisi pro rozmísťování vojáků z povolání do civilních zaměstnání. Přestože nikdy nepřivýkl kancelářské práci, pochopil jaký má pro organizaci ilegální práce význam „úředně vynucený“ styk s bývalými důstojníky. Využíval jejich návštěv a nejenže je přesvědčoval o nutnosti zapojit se, ale zároveň zřizoval jejich umístění v orgánech protektorátní správy, ve zbrojním průmyslu a jinde s vědomím potřeb formující se „centrální“ odbojové organizace ON. Sám byl v prvních měsících pověřen organizací a velením pluku „rámcové armády v podzemí“ v tehdejší Praze VII. Jeho vrozený organizační talent, nebojácnost a neúnavnost v ilegální práci i široké osobní kontakty předurčovaly Balabána k mnohostrannějším úkolům, než se očekávalo od velitele pluku, a proto v létě 1939 přešel do okruhu užších spolupracovníků ústředního velení ON. Osobně do značné míry nesouhlasil s tím, že ON převzala z armády organizační schéma (hierarchicky vybudovaný systém od ústředního velení, přes zemská, krajská až po místní velitelství), které podle jeho názoru neodpovídalo novým a dosud nevyzkoušeným podmínkám ilegality a naopak v sobě skrývalo možnost snadného proniknutí gestapa a likvidace. Prohlašoval také, že do odbojové práce mají být zapojujováni lidé především podle schopností a nikoli jenom podle hodností.

Byla již zmínka o organizační aktivitě škpt. Morávka na Kolínsku, kde se podílel na vytváření „divize podzemní armády“ pod velením plk. J. Buršíka. Byl pověřen funkcí zpravodajského důstojníka, jenž měl za úkol předávat shromážděné informace (např. o transportech německého vojska, výrobě, hospodářských poměrech v různých závodech v oblasti působení divize ON, o nespolehlivých českých lidech, kolaborantech apod.) na zemské vojenské velitelství Čechy ON se sídlem v Praze. Někdy na přelomu podzimu a zimy roku 1939 došlo k prvním kontaktům Morávka s pplk. Mašínem a Balabánem. Z jejich setkání tak vzešlo Morávkovo rozhodnutí opustit Kolín a přemístit se do Prahy, aby se mohl plně věnovat práci v odbojovém hnutí.

Přelom let 1939/1940 uzavíral jednu z etap činnosti vojenské ilegální organizace ON. Na sklonku roku 1939 došlo k zatčení řady čelných představitelů ON a jiní byli donuceni hledat východisko z ohrožení v emigraci. V únoru 1940 přišel ze strany okupantů dosud nejtvrdší zásah do řad příslušníků ON. Postihoval nejen velení, ale i nejnižší složky hierarchicky vybudované ON. „Rámcová armáda v podzemí“ se pozvolna rozpývala, přestávala existovat v původní podobě. Nadešlo období, kdy bylo třeba znovu navazovat zpretrhané kontakty jak mezi zbylými skupinami, tak mezi jednotlivci.

Právě v první polovině roku 1940 probíhal na odbojové frontě závažný proces sjednocování jejich jednotlivých „centrálních“ organizací, završený vytvořením koordinačního orgánu Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD) v květnu 1940. Na jeho zformování měl bezesporu za jeho vojenskou složku nemalý podíl pplk. Balabán, vystupující tehdy pod krycím jménem Kop nebo také Fanta. Na jedné straně usiloval o zjištění stavu sítě ON po zatýkání a na straně druhé jednal s představiteli tzv. odborářů - tedy Petičního výboru Věrní zůstaneme (PVVZ), jehož síť se

v tu dobu rozprostírala prakticky po celém protektorátním území, a se zástupci další „centrální“ organizace Politické ústředí (PU). Ovšem jeho zájem se stále více upíral k oblasti zpravodajství. Ta se stala vedle neúnavné organizační činnosti jeho doménou. Postupně vybudoval s pplk. Mašínem a škpt. Morávkem jakousi zpravodajskou ústřednu, kam se sbíhaly z různých míst protektorátu informace vojenského, hospodářského i politického charakteru. Zdánlivě drobné a bezvýznamné zprávy umožňovaly ve svém mozaikovém celku získat přehled a vyhodnotit situaci mnohdy lépe než tzv. prvotřídní informace.

Naléhavým problémem zůstávala doprava těchto informací do zahraničí, především bývalým čs. zpravodajcům, kteří zřídili po svém odletu ještě před 15. březnem novou exilovou ústřednu v Londýně. Zhruba existovaly dvě základní možnosti - kurýrní anebo radiotelegrafické spojení. Zpočátku převažovalo předávání zpráv prostřednictvím kurýrů. Využívalo se různých druhů „legálních“ cest, především obchodních a zprávy přenášeli i noví emigranti. Také Balabán spolu s Mašínem a Morávkem dopravovali tímto způsobem zprávy zejména prostřednictvím zaměstnanců železnic (resp. mezinárodních společností např. Mitropa). Těmito cestami se dostávaly do zahraničí rozsáhlejší zprávy nebo informace z výroby nových druhů zbraní, doplňované nezřídka technickými výkresy. Poznamená se v souvislosti s rostoucím počtem „žhavých“ zpráv ukazovalo, že kurýrní spojení se zahraničím je příliš zdlouhavé, neboť zásilky putovaly několik týdnů a někdy dokonce měsíců. Již na podzim 1939 se pokoušel odboj o přímé radiotelegrafické spojení mezi domovem a zahraničím. Přestože se podařilo sice navázat první kontakty nejprve s Varšavou, později s Bukureští, Paříží a v listopadu přímo s Londýnem, objevovaly se neustále technické obtíže a pak koncem roku 1939 přišlo zatýkání. Teprve počátkem dubna 1940 se obnovilo na adekvátní technické úrovni oboustranné spojení mezi Prahou a Londýnem a fungovalo pak, i když s některými přestávkami, prakticky až do počátku října 1941. Neznamená to, že by nadále nejezdili kurýři, ale vývoj mezinárodně politický a válečná situace od druhé poloviny roku 1940 tento kontakt značně zkomplikovaly a cesty zpráv byly ještě zdlouhavější. Proto logicky vzrostl význam radiotelegrafického spojení. Například jen za duben 1940 odešlo éterem 191 depeší a bylo jen málo těch, u nichž chyběl podpis Kop, Pavel, Bohouš - krycí jména Balabána.

Pochopitelně rozsáhlá a mnohostranná odbojová aktivita „tří králů“ nemohla zcela uniknout zájmu gestapa. První náznaky o jejich činnosti zjistilo gestapo již v průběhu rozsáhlé zatýkací akce mezi členy ON na přelomu let 1939 a 1940. Další stopa byla nenadále objevena v Budapešti, kde počátkem jara 1940 abwehr odhalil čs. zpravodajskou přepážku na francouzském vyslanectví. O výsledcích byla okamžitě informována Praha a na tamní vedoucí úřadovně gestapa byl vyšetřováním pověřen kriminální komisař O. Fleischer. Na podkladě jeho výsledků dokonce zjistil, že spojení „tří králů“ sahá až do sídla gestapa v tehdejší Bredovské ulici (dnes Politických vězňů), odkud dostávali za pomoci českých policistů zprávy o průběhu některých vyšetřování, varování nebo například telefonní seznam příslušníků pražského gestapa. Ohrožen byl bezprostředně z jiné strany Mašíň, když gestapo zjistilo jeho kontakt do semtínské Explosie. Odtud dostával již delší

dobu poměrně značné množství výbušnin pro svou tzv. cukrářskou činnost. Prozatím se však gestapo dále nedostalo.

Vojenská vítězství Německa na západní frontě, kapitulace Francie počátkem léta 1940 přinášely do odboje depresivní nálady a hlavně ztrátu iluzí o vojenských možnostech západoevropských velmocí. Všeobecně se rozšířila představa, že poslední naděje a „hráz“ proti německé agresii představuje Sovětský svaz. O těchto náladách také sděloval Kop (pplk. Balabán) do Londýna koncem léta roku 1940: *„Největší ranou pro náš národ byl pád Francie, který nečekali ani ti největší pesimisté. Jest nesporné, že následkem beznadějnosti lidu v naše osvobození, která se v lidu po francouzské katastrofě rozmohla, utrpěla i chuť k činnosti v cukrářství a zpravodajství a všechno naše snažení bylo díky rafinované německé propagandě považováno za marné ... Ve všech vrstvách se opět počíná probouzet naděje v zásah SSSR, od něhož si lidé slibují pomoc ... Všeobecně se věří, že dříve nebo později dojde ke konfliktu Ruska s Německem, při němž se nám podaří obnovit svoji samostatnost ... Díky těmto nadějím vybědli náš lid do určité míry ze své skleslosti.“*

Není tedy zcela náhodné, že právě Balabán vyvíjel ve spolupráci s plk. Churavým, plk. Srstkou a dalšími z okruhu koordinačního orgánu ÚVOD iniciativu navázat užší kontakty se sovětskými zástupci v protektorátě, především se zpravodajskými rezidenty. K navázání spolupráce skutečně došlo na přelomu května a června 1940 a iniciativa domácí odbojové fronty také podstatně ovlivnila, i přes zdrženlivý postoj exilových politiků, rozvoj vzájemných styků i v Londýně, v Istanbulu, a to ještě před 22. červnem 1941.

Vítězná tažení německých vojsk v západní Evropě koncem jara a počátkem léta 1940 se také odrazila na činnosti zpravodajského oddělení čs. MNO v Londýně. Čs. zpravodajci museli urychleně vyklidit předsunutou agenturní ústřednu Libuše v Holandsku. Doposud jí byl přikládán značný význam, protože jejím prostřednictvím udržovali kontakt s agentem v protektorátu - s „Frantou, A-54, René, Vorallem“. Pod těmito a ještě jinými krycími jmény vystupoval Paul Thümmel, pracovník pražské úřadovny abwehru, který navázal s čs. zpravodajci spojení již v roce 1936. Jeho zprávy, za něž si nechával vyplácet značné obnosy, patřily podle názoru zpravodajců a zejména náčelníka 2. oddělení plk. F. Moravce k „prvotřídním“ a jako „perfektní“ současně napomáhaly zvýšit prestiž čs. zahraniční věci mezi západoevropskými spojenci. Tehdejší situaci charakterizoval šéf agentury Libuše mj. A. Frank slovy: *„Připadali jsme si jako bez pravé ruky. Bylo nepochybné, že spojení musíme obnovit, a co nejdříve ... Krátce a dobře - rozhodli jsme se obnovit spojení s „Frantou“ pomocí domácího odboje. Aniž by londýňští zpravodajci a zejména plk. Moravec dostatečně zvážili fakt, že svého „spolupracovníka“, ale na druhé straně profesionála německé kontrašpionáže propojují na síť odboje, odeslali v polovině června 1940 do Prahy depeši pro Bohuše (plk. Balabána) s požadavkem co nejdříve navázat kontakt s „Frantou“. Nebylo snadné okamžitě vyhovět žádosti. Balabán pověřil tímto úkolem škpt. Morávka. Ten během příštích týdnů po spletitém hledání získal přímý osobní kontakt k P. Thümmelovi a 12. července odvysílala pražská radiostanice Sparta do Londýna: „Mora (kr. jméno plk. Moravce - pozn. aut.). Franti-*

šek bude doma 12. 7. Zařídíme. Kop." Tím se znovu otevřela cesta pro zprávy, na nichž mělo zájem jak čs. vojenské a politické vedení, tak Britové, protože Německo připravovalo invazi na britské ostrovy.

Pro „tři krále“ nastávaly měsíce usilovné zpravodajské práce. Svou pozornost soustřeďovali jenom na informace od A-54, které navíc nebyly tak časté, jak se předpokládalo, ale pečlivě také vyhodnocovali zprávy z odbojové sítě ÚVOD. V radiodepeších se objevovaly stručně a konkrétně formulované informace o přesunech německých vojsk přes území protektorátu či o změnách ve výrobních programech válečně důležitých závodů nebo o zahájení výroby nových zbraní např. ve Škodovce, v brněnské Zbrojovce apod. Rozsáhlejší zprávy byly posílány i nadále kurýry. Kromě požadavků na zintenzivnění zpravodajské činnosti, přicházely také pokyny k rozšíření sabotážní činnosti. Avšak k tomu nebyly vhodné podmínky a Balabán odpověděl s neskrývaným roztrpčením obšírněji než obvykle: „Není naší vinou, že nemůžeme vést válku se zbraněmi v těch jednotkách, které jsme měli. Vaše činnost za hranicemi, naše doma, těžké ztráty na životech a majetku, plná vězení a koncentrační tábory jsou důkazem naší válečné činnosti, která nám po Mnichovu zbyla. Je to spojencům málo?" V silách odboje nebylo vystupňovat „cukrářství“, protože: „materiálu máme málo“, sdělovali „tři králové“ do Londýna, „lidí nedostatek. Doplnujeme obojí, ztráty neustále ... Berte v úvahu velmi tuhý režim.“ Teprve rok 1941 přinesl určité oživení i v této oblasti, prozatím se tedy soustřeďovala činnost v prvé řadě na zpravodajství.

Množství nashromážděných zpráv, z nichž nebyly všechny vojenského charakteru, ale mnohé se týkaly také politických názorů v odboji, vývoje i rozporů ve sjednocovacím procesu v rámci ÚVOD, vyžadovaly stále větší frekvenci radiostanice. Nikoli nadarmo upozorňovali v polovině ledna 1941 z Londýna, aby došlo k omezení: „*Mlátíte (vysíláte - pozn. aut.) příliš mnoho a některé věci můžeme postrádat. Máme především zájem na tom, aby se spojení udrželo a abyste se neprozradili.*“ Omezení se ovšem nemělo týkat vojenských a vojenskopolitických zpráv, „na nichž máme stále mimořádný zájem“, sděloval do Prahy plk. Moravec.

Nebezpečí prozrazení vskutku existovalo, vždyť gestapo s velkým úsilím a nasazením pátralo, hledalo stopy po těch, kteří zajišťovali jak zpravodajství, tak radiospojení. Již koncem srpna 1940 „František“ potvrdil špkt. Morávkovi, že gestapo dostalo příkaz dopadnout v dohledné době Balabána a jeho spolupracovníky Mašína a Morávka. Ani toto či jiná varování jim však nezabránila v další ilegální činnosti. Od přelomu let 1940 a 1941 se snažili zřídit vlastní radiostanici, která by v případě potřeby nahradila dosavadní radiokontakt přes Spartu I, a především umožňovala „depeše tajného rázu vojenského“. Obávali se průlomu do sítě ÚVOD a chtěli mít možnost „v nejužším okruhu konspirační sítě nás vojáků“ pokračovat v práci. Svou situaci vyličil ve zprávě gen. Ingrovi z 21. března 1941: „*Byly by to dlouhé kapitoly, kdybychom vám měli líčit hořkosti ze zklamání v kamarádech, kteří s námi táhli za jeden provaz a pak zradili nejpodlejší způsobem, chytajíce se stébla jako tonoucí, totiž naděje, že by si mohli pro sebe vykoupit svobodu pomáháním konkurenci v našem stíhání. Jsou to nejsmutnější zjevy v našem podnikání. Díky jim se stala naše pozice dosti obtížnou, ale to nás nijak neodradí. Vždyť vám praskají pumy nad hlavami a neklesáte na mysl, proč tedy bychom se měli my*

strachovat, loupne-li po nás okem lovec skalpů v zeleném kloboučku, který snad má naše foto na nočním stolku doma a v kapse na ulici. Snad Pán Bůh dá, že ještě vydržíme ... Zdravíme vás co nejupřímněji kdysi muzikanti (kryptoným pro vojenskou síť v odboji - pozn. - aut.) - nyní skromní šumaři Bohuš, Pobera, Vlasta." Ještě dříve než se dostala tato zpráva kurýrní cestou do rukou adresáta, ozvala se koncem března 1941 z Prahy nová radiostanice Sparta II. Její provoz probíhal cele v režii Balabána, Mašína, Morávka a radisty čet. F. Peltána. Na rozdíl od vysílačky ÚVOD (Sparta I) nežádali a ani nepředpokládali, že budou udržovat permanentní styk. Vytvořili pouze náhradní spojení a podmínky pro rychlé předání skutečně důležitých a stále častěji požadovaných vojenských zpráv, vždyť se připravovalo nové tažení německých vojsk tentokrát na Východ.

To však již nadcházela doba prvního úderu gestapa do řad „tří králů“. V podvečer 22. dubna 1941 odešel Balabán ze svého ilegálního bytu v Praze na Hanspaulce na předem smlouvenou schůzku do lékárny O. Schiedecka na tehdejší Velvarské třídě. Místo spolupracovníků čekalo gestapo. Balabán se pokusil o útěk, ale do nohy jej zasáhla střela, která ukončila jeho pokus uniknout. Zatčení pplk. Balabána považovalo gestapo za velký úspěch. Neprodleně byl o této události informován také Londýn. V depeši z prvních dnů května 1941 Mašín sděloval: „*Zatčení Kopa činí dojem zrady. Dosud mlčí. Tom.*“ Balabán nepromluvil ani potom, a pokud byl usvědčován, snažil se zmást gestapo, aby neohrozil své spolubojovníky. O nece-
lých šest měsíců později se stal jednou z prvních obětí prvního stanného práva po příchodu R. Heydricha do protektorátu ve funkci zastupujícího říšského protektora. 3. října 1941 byl v Kobylisích popraven.

Po Balabánovi převzal vedení zpravodajské sítě a dalších kontaktů pplk. Mašín, zprvu vystupující pod jménem Era a od května 1941 jako Tom. Ze zahraničí se ozývaly naléhavé požadavky na dodávání zpravodajských informací. Význam zpravodajské sítě ÚVOD byl o to větší, že gestapo v březnu 1941 odhalilo vedení rozsáhlé organizované sítě sovětské zpravodajské služby v protektorátu, pracující z iniciativy R. Seluckého a jeho čtyř spolupracovníků pod vedením pražského rezidenta od počátku roku 1940.

Tuto skutečnost si uvědomovala také pražská řídicí služba gestapa a snažil se všemi dostupnými prostředky zamezit „protiněmecké špionáži“. Největší pozornost se zaměřovala na „černé“ vysílačky. Ve spolupráci s odposlouchávací a zaměřovací službou německé pořádkové policie, ale i za pomoci těch, o nichž se nechvalně zmiňovali „tři králové“ ve své březnové zprávě do Londýna, zjistilo gestapo stanoviště vysílačky ÚVOD (Sparta I) v Praze-Hodkovičkách a 7. května udeřilo. Nastalo zatýkání.

Mašín s Morávkem se dozvěděli o akci gestapa. Nyní již zbývala pouze Sparta II. Bylo třeba nejen neprodleně informovat londýnskou centrálu, ale také předat další zprávy. V té době byla Sparta II umístěna v Nuslích v ulici Pod Terebkou. Dohodli se, že se sejdou s radistou Poltánem 13. května. Ačkoli byli varováni, domnívali se, že odvysílají nejnaléhavější depeše bez potíží. Netušili však, že gestapo se dozvědělo mnoho. Sotva začali vysílat, zahájilo gestapo akci. Došlo k přestřelce, během které Mašín kryl ústup Morávka a Peltána, kteří unikli asi

z patnáctimetrové výšky po ocelovém drátě. Mašín se přesile neubráníl, byl střelen do boku, pravého zápěstí a do nohou, a dostal se do rukou gestapa. Jeho úředníci zpočátku nevěděli, koho vlastně zatklí. Teprve když jim sám oznámil, že je pplk. Mašín, dozvěděli se, kdo před nimi stojí. Dny předtím i potom čekalo na Mašína nelidské týrání, přesto se nevzdával myšlenky na útěk. Když jej převezení do lazaretu SS na Jiráskově klinice (dnes porodnice v Praze-Podolí), pokusil se neúspěšně o přepad svého strážce. Po návratu na Pankrác se několikrát pokusil o sebevraždu, ale vždy byl „zachráněn“, aby mohl vypovídat. Ani nejtvrďší výslechové metody Mašína nezlomily. Na přelomu jara a léta 1942, kdy probíhaly výslechy u německého vyšetřujícího soudce, setkali se s Mašínem jeho spolubojovníci, které v roce 1939 zapojoval do odboje. Jeden z nich, O. Jednorozec, po válce napsal o konfrontaci s pplk. Mašínem: „... byl v trestaneckých šatech s okovy na ruku, blbě a vyhublý, ale přece jen duševně silný. Vypovídal ve prospěch naší skupiny a tvrdím, že nás svou výpovědí zachránil před popravou ... Mluvil jen česky a na německé otázky odpovídal opět jen hrdě česky. Bylo to moje poslední setkání s Mašínem.“ 30. června 1942 ukončily život pplk. J. Mašína výstřely popravčí čety v Praze-Kobylisích.

Z trojlístku nerozlučných a odvážných kamarádů zbyl po Mašínově zatčení jen jeden - škpt. V. Morávek. Věděl, že nejnaléhavějším úkolem je obnovit radiospojení se zahraničím a spolu s F. Peltánem se jim to podařilo. Od počátku června 1941 zkoušeli zahájit pravidelný provoz vysílačky. V polovině měsíce zachytili v čs. Vojenské radiové ústředně depeši pro gen. Ingra: „*Voláme marně přátele z Loun (krycí název Londýna - pozn. aut.) podle úmluvy pro VAR (velitelství armády, podle depeše Sparty II z 28. 3. 1941 - pozn. aut.). Vlasta nyní Ota (V. Morávek - pozn. aut.).*“ Příští den následovala další depeše, která objasňovala události v ulici Pod Terebkou a informovala o situaci na domácích odbojových frontách. Až do 28. června 1941 docházely do Londýna depeše vysílané Spartou II, nyní přejmenovanou na Vlastu.

Během těchto dnů se otevřela ve vývoji válečného konfliktu nová kapitola. 22. června vpadla vojska Německa a dalších fašistických států na sovětské území. V. Morávek sledoval vývoj války i mezinárodních vztahů velmi pozorně, ale v daném okamžiku měl také jiné a jistě aktuálnější starosti. Přípravou únos Mašína z lazaretu SS, ale jeho převoz na Pankrác akci zhatil. Morávek se nevzdával a předpokládal, že zorganizuje přepad transportní kolony z Pankráce do budovy gestapa v Bredovské ulici. Avšak zatčením několika z českých zaměstnanců pankrácké věznice, kteří měli dodat nezbytné informace o Mašínově cestě, ztroskotat i tento plán. Odhodlal se tedy obrátit přímo na představitele čs. emigrace v Londýně. Dne 26. června 1941 odeslal obsáhlou depeši, jejíž text autenticky hovoří o odbojové činnosti Balabána a Mašína a současně naznačuje Morávkův vztah k odbojovým kamarádům: „*Prosíme Sezimu, Jasana a Sudara (dr. Beneše, gen. Ingra a pplk. Moravce - pozn. aut.), aby působili svým vzácným vlivem na příslušných místech anglické vlády a žádali výměnu Mašína a Balabána za dva německé důstojníky držené v anglickém zajetí. Oba označení zvláštním rozkazem za státní nepřátele č. 1.*“ Morávek svou žádost dále zdůvodňuje: „*Všechny výbuchy pekelných strojů v Berlíně a jinde přičítané mylně anglické IS, katastrofy plynárny, ředitelství pošt, min. letectví a jiné v Reichu, exploze velkého měřítka v Anhaltském nádraží*

v prosinci 1940 jakož i široce rozvětvená činnost sabotážní na drahách zde, v Německu a Itálii jsou dílem Poberovým." O Mašinovi pak Morávek sdělil do Londýna: „Tento vzácný člověk, vzor lidské cti a statečnosti obětoval vše, co se obětovat dá ... a nyní ztratil i nejcennější statek - lidskou svobodu, již byl zbaven v okamžiku, kdy chtěl splnit úkol spojený s vámi. Jsou-li u nás ukryty zbraně, skryl je on. Trpí nyní nesmírně, neb Němci to vědí a mučí ho nejkruťejším způsobem, přestože jest těžce zraněn, má čtyři střelné rány v těle. Dvěma pokusy o sebevraždu vzal nám možnost vyprostit ho násilím." K úloze Balabána v odboji Morávek vzkazoval: „Zhodnotit práci Kopovu přísluší vám, neboť jste s ním byli ve styku. Získání cenných konstrukčních plánů jest jeho zásluhou." Morávek také informoval Londýn, že „podle sdělení René (nové krycí jméno P. Thümmela - pozn. aut.) vyhlídky na výměnu velmi dobré" a končí svou depeši: „Prosím vás, abyste učinili pokus o zachránění života dvou u nás doma nad jiné vzácných lidí." Morávkova žádost však zřejmě přeceňovala možnosti čs. londýnské emigrace, především jejich představitelů, a tak ani tento poslední pokus o záchranu kamarádů nevyšel.

Za dva dny po odeslání této depeše vypátrala odposlechová a zaměřovací služba pod velením npor. Kosche umístění vysílačky a 28. června přepadlo gestapo byt F. Mandlíka v nuselské Horní ulici. Morávek i Peltán opět unikli, ale gestapo zatklo manžele Mandlíkovi, zajistilo vysílačku a část depeší. Domnívalo se, že konečně zlikvidovalo poslední „černou" vysílačku, ale již 8. července zahájila opět provoz Sparta I.

Koncem září 1941 nastoupil do funkce zastupujícího říšského protektora nový muž - R. Heydrich, který měl zaručit pacifikaci protektorátu a potlačit všechna ohniska odboje. Již jeho první akt po příjezdu do Prahy - vyhlášení civilního výjimečného stavu - dával tušit, jaká je pravá Heydrichova úloha. A právě ve dnech těsně po Heydrichově příchodu se chytalo pražské gestapo k akci, která uzavřela dosud úspěšný provoz radiostanice Sparta I. V noci ze 3. na 4. října přepadlo byt úředníka finanční stráže K. Prokopa v Praze-Jinonicích, kde byla v té době umístěna Sparta I. Gestapu se dostal do rukou materiál, na jehož základě pak postupovalo nejen při připravovaném zásahu proti ilegální síti ÚVOD, ale i proti parašutistovi F. Pavelkovi, který byl vyslán čs. MNO v Londýně, aby předal vedení ÚVOD novou vysílačku a sadu krystalů. Během října došlo k zatčení většiny vedoucích představitelů ÚVOD i parašutisty F. Pavelky. Z dřívější rozsáhlé a výkonné sítě zbývaly koncem roku 1941 již jenom někteří jednotlivci a menší skupinky. V Morávka se naštěstí zatýkání přímo nedotýkalo, protože od září 1941 neudržoval úzký kontakt se členy ÚVOD ani jeho radiotelegrafickou skupinou. Pokoušel se o obnovení vlastního spojení s Londýnem, ale jeho snaha se nesetkala až do konce roku 1941 s úspěchem. Zdá se, že Morávek po řadě osobních zkušeností příliš nedůvěřoval zakonspirovanosti ÚVOD, a proto omezoval styk na nejnútnejší míru. Ovšem k určitému ohrožení přece jenom došlo.

Z rozluštěných depeší, zabavených při akci v jinonickém akcízu, a jejich vyhodnocení dospělo gestapo k názoru, že „René", jehož zprávy se objevovaly v depeších, bude někdo z pražské úřadovny abwehru. Dne 19. října 1941 byl

zatčen P. Thümmel „pro vážné podezření z velezrady“. A prakticky jediný z odbojářů, kdo s ním udržoval osobní kontakt, byl V. Morávek. O měsíc později byl Thümmel propuštěn z vazby, přestože pražská řídicí úřadovna gestapa dokazovala jeho totožnost s „Reném“. Ovšem, jak se psalo ve zprávě pražského gestapa z 27. 3. 1942, „za účelem nejbedlivějšího sledování jeho styků s vedoucím vyzvědačské skupiny v Praze Morávkem“. Thümmel se však o svém zatčení nezmínil Morávkovi ani slovem.

Po odmítnutí pražské vysílačky Sparta I a zatčení parašutisty F. Pavelky vyslalo Moravcovo 2. oddělení čs. MNO v Londýně do českých zemí tři nové výsadky Silver A, Silver B a Anthropoid. Základním úkolem parašutistů ze Silver A bylo navázat nové spojení s odbojovým vedením, předávat vlastní vysílačkou zprávy do Londýna, kontaktovat opětně škpt. Morávka a jeho prostřednictvím znovu získat zpravodajské informace od P. Thümmela. Pro V. Morávka nastávaly však již zlé časy. Ještě před příchodem parašutistů musel odolávat gestapu, které přepadlo dne 20. prosince 1941 jeho ilegální úkryt v Karlově ulici na Starém Městě. Také tentokrát uprchl, když si doslova prostřílel cestu mezi gestapáky, z nichž tři těžce zranil. To již nebyl jenom život v ilegalitě, ale přímo život psance.

Teprve v polovině března 1942 se podařilo po počátečních komplikacích a velkém úsilí navázat veliteli výsadku Silver A npor. A. Bartošovi přímé spojení s Morávkem. Bartoš hlásil do Londýna: „... Na základě sobotní relace a pomoci Bočkové (manželka plk. Bočka, jenž působil na čs. MNO v Londýně - pozn. aut.) navázán osobní styk s Otou.“ Mezitím byl 22. února 1942 znovu zatčen Thümmel, a to nevěděl nikdo z okruhu odbojářů. Při výsleších pak přiznal, jak dokládá zmiňovaná zpráva pražské řídicí služebny gestapa z 27. 3. 1942, že spolupracuje s čs. zpravodajskou službou a je totožný s „Reném“. Od roku 1940 udržuje styk se škpt. Morávkem, jenž zajišťuje předávání jeho informací plk. Moravcovi do Londýna. Na základě Thümmelova doznání se dohodli představitelé německých bezpečnostních a zpravodajských služeb, že se pokusí za přispění Thümmela dopadnout škpt. Morávka. Druhou část tohoto plánu, o němž z pochopitelných důvodů není v dobové zprávě ani zmínka, tvořila snaha proniknout do řad parašutistů a jejich domácích pomocníků.

Od svého propuštění pracoval Thümmel podle pokynů abwehru a pod kontrolou gestapa. Na několika následujících schůzkách od něho dostal Morávek „zprávy“ pro Londýn, nepochybně připravené německými službami v rámci zpravodajské kamufláže. Ten je pak předal, zašifrované vlastním klíčem, kpt. Bartošovi k odeslání. Thümmel však zatím nesplnil hlavní úkol napomoci dopadnout Morávka, a tak byl 20. března potřetí a definitivně zatčen. Uvedl, že má na příští den domluvenou schůzku s Morávkem. Leon (Morávek) měl čekat na Evu (Thümmel) nedaleko střešovické vozovny. Ale ke schůzce již nedošlo. Místo Thümmela obklíčil a observoval místo schůzky v parčíku naproti vozovny přepadový oddíl gestapa. Krátce po sedmé hodině večer přišel směrem od Břevnova do parčíku muž. Morávkův pomocník a spojka V. Řehák (v odbojových kruzích armády známý pod krycím jménem Fešák, jeden z prvních bělohorských spolupracovníků pplk. Mašína) a než mohl cokoliv udělat, byl okamžitě zatčen. „Asi v 19. 15.“ psal R. Heydrich do Berlína

M. Bormannovi ve své 20. zprávě o situaci v Protektorátě Čechy a Morava dne 16. května 1942, *„kdy moji úředníci zatčeného odváděli, objevil se z jedné postranní cesty nečekaně Morávek. Spatřil svou zatčenou spojku a zahájil ihned palbu, kterou moji úředníci opětovali. Morávek byl zasažen do stehna a lýtko.“* Přestože se mohl Morávek pokusit o záchranu útekem, snažil se svému kamarádovi pomoci. Ale situace již vypadala beznadějně. I přes své zranění se dal na ústup. Za neustálé střelby po pronásledovatelích běžel směrem k Prašnému mostu. Odbočil směrem k Dejvicím, ale to již mu ubývaly síly. *„Když byl Morávek obklíčen,“* psal Heydrich ve své zprávě, *„a neměl již naději na únik, zastřelil se dříve, než mu v tom mohli moji úředníci zabránit. Za tuto krátkou dobu vypálil Morávek přes 50 ran ... a sám byl zasažen deseti ranami. Při prohlídce byly u něho nalezeny dvě pistole ráže 9 mm, sedm prázdných rezervních zásobníků...“* Mezi topoly na Prašném mostě se uzavřel život „benjamínka“ legendární trojice odbojářů - „tří králů“.

Použité prameny a literatura:

- **Materiály z fondů Vojenského historického archivu a Státního ústředního archivu v Praze.**
- **Jelínek, Z.:** Operace Silver A. Kolín 1984.
- **Jelínek, Z.:** Operace Percentage. Odboj a revoluce - Zprávy, 1969, č. 2, s. 64-107.
- **Kettner, P. - Jedlička, I. M.:** Tři kontra gestapo. Praha 1967.
- **Koutek, J.:** Tichá fronta. Praha 1985.
- **Procházka, J.:** Sestupme ke kořenům ... Lošany u Kolína 1947.
- **Vozka, J.:** Hrdinové domácího odboje. Praha 1946.
- **Vzpomínky na okupaci. Díl I., edit. Z. Jelínek. Kolín 1986.**